

Chefsjustitieombudsmannen
Elisabet Fura

Inspektion av Kriminalvården, anstalten Asptuna, den 6 november 2014

Närvarande från Riksdagens ombudsmän

Byråchefen Jörgen Buhre, föredragandena Maria Malmgren (protokollförare), Eva Fridén, Karl Lorentzon och Erika Bergman samt sekreteraren Monika Berglöf.

Inspektionens genomförande

Inspektionen inleddes den 6 november med att JO:s tjänstemän togs emot av kriminalvårdschefen AA, kriminalvårdsinspektörerna BB och CC samt regionjuristen DD. Anstaltsledningen redogjorde för anstaltens organisation och Jörgen Buhre redogjorde för JO:s verksamhet. Därefter hölls samtal med en personalföreträdare. Sedan förevisades anstaltens lokaler vid en rundvandring.

Under eftermiddagen granskades handlingar och samtal genomfördes med de två intagna som hade anmält intresse för detta. Inspektionen avslutades med en genomgång av iakttagelserna med anstaltsledningen.

Under dagen ingavs instruktion för kameraövervakning under avskildhet samt anstaltsinformation och lokala rutiner, handlingarna 6 och 7.

Iakttagelser m.m. under inspektionen

Organisation m.m.

Från den 12 januari 2015 kommer anstalterna Asptuna och Beateberg få en gemensam kriminalvårdschef medan AA kommer att bli chef för häktet Huddinge.

Anstalten Asptuna byggdes 1965. Den har löpande genomgått om- och tillbyggnader under åren och har i dag 90 platser i säkerhetsklass 3. Platserna är fördelade på 12 paviljonger. Det finns för närvarande 74 intagna som är inskrivna och placerade i anstalten. Eftersom anstalten är specialiserad på utslussning, finns det ett tjugotal intagna som vistas utanför anstalten och genomgår olika vård- och stödinsatser.

Bemanning och bemötande

Anstalten har totalt 32 anställda. Dagtid tjänstgör 8–9 kriminalvårdare. Till- sammans med övrig personal arbetar det en vardag ungefär 25 anställda. Under kvällar och nätter är tre kriminalvårdare i tjänst, varav en är sovande efter kl. 01.00. Dagtid på helger tjänstgör 4 kriminalvårdare.

Inskrivning och information om rättigheter

Vid ankomsten får de intagna skriftlig information om anstalten och lokala rutiner. Informationen finns bara på svenska. Efter en vecka hålls även ett introduktionsmöte. Det är tillåtet att använda civila kläder i anstalten.

Sedan 2007/2008 övervakas de intagna elektroniskt med s.k. fotboja. I centralvakter kan man följa de intagna. Systemet tillåter förflyttning utanför anstaltsområdet. Om en intagen inte rört sig på 30 sekunder startar ett larm. Den elektroniska övervakningen kompletteras med visuella kontroller för att inte tappa den personliga kontakten med de intagna.

Bostadsrum och gemensamma utrymmen

Bostadsrummen finns fördelade i separata paviljonger. Eftersom verkstäl- lighetstiderna skiljer sig åt, är de som är långtidsdömda placerade för sig. Det finns möjlighet att röra sig fritt mellan paviljongerna.

I en av paviljongerna på Strandvägen bor sex intagna som är långtidsdömda. Lokalerna är fräscha och välstädade. Det finns gemensamma toalett- och dusch- utrymmen. De intagna har även tillgång till egen tvättmaskin och torktumlare.

Anstalten präglas av ett barnperspektiv. Många barn kommer på besök under helgerna och anstaltens lekplats är därför centralt placerad. I det s.k. fritidshuset finns det ett lekrum och tillgång till ett biljardbord.

I sporthallen finns både ett gym och en träningshall där det för närvarande finns möjlighet att spela bordtennis.

Kiosken är öppen en dag per vecka och de intagna betalar för sina inköp med särskilda kort. Priserna är gemensamma för anstalter i Stockholmsområdet.

Vistelse i avskildhet

Sedan augusti 2014 finns det två rum för placering av intagna i avskildhet. Tidigare användes rummet för bevakade besök, där den intagne fick ligga på en madrass med öppen dörr, alternativt transporterades de intagna till anstalten Hall eller till något häkte. Placering i avskildhet förekommer oftare än man trodde innan rummen byggdes, men pågår ofta till bara några timmar.

Det finns möjlighet att övervaka rummen som används vid avskildheter med kamera. Anstalten har upprättat skriftliga rutiner för sådan övervakning. Det är inte möjligt för intagna att själva reglera ljusinsläppet.

Eftersom anstalten inte har någon matsal, finns det frysta maträtter som tillagats via självförvaltningen som intagna ges att äta under placering i avskildhet.

I anslutning till avskildhetsrummen finns det ett provtagningsrum som utrustats med en glasskiva där den intagne inte kan se ut och personalen endast kan se konturerna av den intagne.

Möjlighet till daglig utomhusvistelse

De intagna har möjlighet att röra sig fritt inom anstaltsområdet. Utomhus finns det kurer utplacerade för de intagna som vill röka. Det finns ett joggingspår runt anstalten och på vintern kan man åka skidor där. Det finns även en grillplats och ett café nere vid sjön intill anstalten.

Kontakt med omvärlden

De intagna tar som regel emot besök i paviljongerna. Det finns också ett särskilt rum som används i samband med bevakade besök och vid advokatbesök. Besök sker lördagar och söndagar mellan kl. 12.00–16.00. Undantagsvis förekommer även besök under veckorna, t.ex. om anhöriga har lång resväg.

Intagna som inte vill att utomstående ska se att de är intagna i anstalt vistas under besökstiderna i sina bostadsrum och det finns även stora ytor utomhus för den som vill hålla sig undan. Anstalten uppgav att det aldrig förekommit några klagomål avseende besöksrutinerna.

I samband med besök kontrolleras besökarnas väskor och tillhörigheter. Det kommer snart att installeras nya förvaringsskåp med kombinationslås som besökare kan använda under besöken. Låskombinationerna kommer att bytas dagligen.

I paviljongerna finns en telefon som det går att ringa via INTIK och en som går direkt till centralvakten.

Sysselsättning och aktiviteter

2010 införde anstalten självförvaltning. Det innebär att de intagna själva beställer och lagar den egna maten i matlag samt sköter all städning och tvätt. Det finns personal avsatt för att självförvaltningen ska fungera. De intagna får genomgå hygienutbildning och det finns ett utbildningskök där det hålls matlagningskurser. De intagna bestämmer själva meny och sedan beställer personal varorna. Varorna kommer till ett mottagningskök där de kontrolleras. De intagna kommer själva till mottagningsköket och hämtar varorna som beställts.

Anstalten har ett lärcentrum som är omnämns av personalen som ”Sveriges bästa”. Det finns 19 platser varav två platser för högskolestudier. Flera studerar på distans och har sina lärare runt om i landet. Undervisning och lärarkontakt sköts elektroniskt och per telefon. Eleverna har inte tillgång till datorer utanför lärcentrum. Hallunda bibliotek förser anstalten med böcker var fjortonde dag

och det finns ett bibliotek med donerade böcker i anstalten. De intagna har tillgång till tidningar (Dagens Nyheter och Metro) i paviljongerna.

Det finns ett stort snickeri i anstalten där det tillverkas bl.a. bikupor, inredning till kuporna samt fiskelådor. Försäljning sker både till företag och privatpersoner. I snickeriet finns det plats för 16 intagna, men på inspektionsdagen var det 22 intagna som var i arbete. De intagna får genomgå utbildning innan de får börja arbeta i snickeriet, eftersom många av dem inte har någon tidigare yrkeserfarenhet. Tillverkningen är mycket populär och man tvingas tacka nej till beställningar.

Det har tidigare funnits möjlighet för de intagna att delta i en förberedande byggtutbildning som genomförts tillsammans med Arbetsförmedlingen. Anstalten hoppas att en ny utbildning ska kunna erbjudas i framtiden. Det behövs dock först tillgång till permanenta lokaler. För närvarande finns det sysselsättning till alla intagna som har sysselsättningsplikt. Snickeriet och lärcentrum är dock överbelagda, bl.a. på grund av att arbetsmarknadsutbildningen är nedlagd.

Det finns tre programledare som bedriver verksamhet i anstalten Asptuna och anstalten Beateberg. De intagna som behöver genomgå ett program har möjlighet att göra detta.

I sporthallen finns det bl.a. möjlighet att styrketräna och spela bordtennis. Förtroenderådet organiserar tiderna i sporthallen och gymmet, eftersom intresset är stort för att utnyttja lokalerna. En av de anställda arbetar halvtid i mottagningsköket och leder på övrig arbetstid bl.a. sjukgymnastik- och yogagrupper för intagna i sporthallen.

Det finns möjlighet för de intagna att fiska i sjön.

Hälso- och sjukvård

Det finns en heltidsanställd sjuksköterska som arbetar måndag–fredag. Ytterligare en sjuksköterska arbetar i anstalten men ska även finnas tillgänglig som mobil resurs för andra anstalter. En somatisk läkare tjänstgör en dag per vecka och en psykiatriker tjänstgör en dag per månad.

Samtal med personalföreträdare

JO:s medarbetare samtalade med EE, lokal representant för ST, som uppgav bl.a. följande. Anstaltsledningen har bestämt att de som arbetar som kontaktpersoner även ska utföra de arbetsuppgifter som kriminalvårdarna har. Detta upplevs som stressande och många vill därför inte vara både och. Det bästa hade varit om kontaktmännen fick arbeta kontorstid, eftersom det är mycket lättare att få kontakt med externa aktörer. I anstalten Asptuna fungerar klienthandläggarna också som kontaktpersoner, vilket är ovanligt inom kriminalvården.

Samtal med intagna

Samtal med ordföranden i förtroenderådet

De yttre förhållandena i anstalten såsom bostadsrummen, gemensamma utrymmen och maten är mycket bra. Något som förorsakat intagna bekymmer är vårdare med låg utbildningsnivå, främst sommarvikarier. De har i liknande situationer fattat olika beslut i liknande situationer, vilket har skapat osämja mellan intagna och mellan intagna och vårdare. De sommarvikarier som vill arbeta vidare inom Kriminalvården försöker visa sig duktiga bl.a. genom att rapportera så många misskötsamheter som möjligt. Intagna upplever sig som försökskaniner. Skillnaden är stor mellan erfarna vårdare och nyanställda.

En annan fråga som är viktig och som fungerar dåligt är anstaltens utslussning av intagna. Kriminalvården borde vara mer behjälplig inför frigivningen. Det är viktigt att intagna lämnar anstalten med tillförsikt och inte tvärtom. Obefogade rapporter om misskötsamhet kan försämra en god utslussning av intagna.

En tredje fråga är telefonsystemet inom Kriminalvården. Det är svårt att genomföra samtal till bl.a. arbetsgivare, myndigheter och hyresvärdar i anstalten. Det är dyrt att ringa till en mobiltelefon och det är svårt att få arbetsgivaren att skriva under en samtyckesblankett för att erhålla telefontillstånd inom INTIK-systemet. Det var bättre förr när samtalen var öppna och i stället kunde avlyssnas. För att ringa till bl.a. myndigheter kan intagna använda sig av en telefon hos centralvakten. Svårigheterna med att ringa till bl.a. arbetsgivare, myndigheter och hyresvärdar bidrar till att försvåra anpassningen till livet utanför anstalten.

Det förekommer motsättningar mellan intagna, men det är inga stora problem. Förtroenderådet agerar som mellanhand när det behövs. Uppstår det problem mellan intagna och personal tar ordföranden upp detta med kriminalvårdsinspektören. De träffas en gång i veckan.

När det är besökstid lämnas de gemensamma utrymmena till de intagna som har besök. Intagna har inte uttryckt att det skulle vara känsligt från integritetssynpunkt att andra intagnas besökare kan iaktta dem i anstalten. Intagna som inte får besök har möjlighet att vara i sina bostadsrum.

Samtal med en intagen

Det är en lugn och bra anstalt. Boendet fungerar bra och besöken fungerar jättebra. Han har dock vissa invändningar mot handläggningen av ärenden i anstalten. Han fick inte närvara vid en visitation av hans bostadsrum och han fick inte någon dokumentation över de föremål som visiterades ut ur rummet. Vid ett förhör om misstänkte misskötsamhet begärde han ett juridiskt ombud, vilket han inte fick. För närvarande handläggs ärendet i förvaltningsrätten. Händelsen medförde att han fick fyra månaders kvalifikationstid. Eftersom andra intagna hade fått två månaders kvalifikationstid begärde han att få reda på orsaken till detta, men han har inte fått något svar. För tre veckor sedan begärde han att få ut handlingarna i ärendet. Två veckor senare begärde han på nytt att få ut

samma handlingar utan någon reaktion (anmälan mot anstalten Asptuna avseende handlingsutlämnande behandlas av JO i ett ärende, dnr 5947-2014).

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare sammanträffade på nytt med kriminalvårdschefen AA, kriminalvårdsinspektörerna BB och CC samt regionjuristen DD.

Genomgången inleddes med att Jörgen Buhre tackade för det välplanerade besöket och det vänliga bemötande som JO:s medarbetare fått av anstaltens personal i samband med inspektionen. Därefter redogjorde JO:s medarbetare för de iakttagelser som gjorts vid granskning av handlingar och för frågor som tagits upp av de intagna. I samband med det antecknades följande.

Granskning av handlingar

Beslut om avskildhet

Maria Malmgren redogjorde för vad som framkommit vid granskningen av handlingarna avseende beslut om avskildhet och uppgav bl.a. följande. Det allmänna intrycket var att anstalten skriver beslut med korta men ändå godtagbara motiveringar. Även omprövningarna av besluten hade skötts på ett övervägande bra sätt.

I ett fall hade en intagen på egen begäran med stöd av 6 kap. 4 § fängelselagen placerats i avskildhet den 24 april 2014. Anstaltens förteckning över avskildhetsplaceringar (se handling 3) tydde på att den intagne fortfarande var placerad i avskildhet. Granskningen av handlingarna visade emellertid att avskildheten hade upphört den 5 maj 2014.

Anstalten förklarade att det inträffade var ett enskilt misstag som hade sin grund i att den intagne tillfälligt hade förflyttats till anstalten Beateberg medan att han fortfarande var inskriven i anstalten Asptuna.

I ett annat fall visade anstaltens förteckning över avskildhetsplaceringar att den intagne hade avskilts den 3 augusti 2014 med stöd av 6 kap. 6 § fängelselagen och avskildhetsplaceringen hade upphört först den 22 augusti 2014 utan beslut om omprövning. Granskningen visade dock att beslut om att avskildheten skulle upphöra hade fattats redan den 4 augusti 2014.

Anstalten uppgav att beslutet om att avskildheten skulle upphöra den 4 augusti 2014 hade fattats under jourtjänstgöring. Av förbiseende skrevs det skriftliga beslutet först den 22 augusti 2014 när det upptäcktes att det formella beslutet saknades.

Misskötsamhetsärenden

I fråga om de granskade misskötsamhetsärendena uppgav Karl Lorentzon i huvudsak följande. Den samlade bilden är att anstalten i de flesta fall har handlagt ärendena på ett korrekt och snabbt sätt. De flesta ärenden hade avgjorts inom en vecka efter det att anmälan om misstänkt misskötsamhet hade upprättats.

Besluten var i de flesta fall välformulerade och begripliga. Det noterades emellertid att i relativt många fall hade anstalten gjort bedömningar under redovisningen av sakomständigheterna. Det framhölls att dessa bedömningar borde placeras under rubriken ”Anstalten Asptuna gör följande bedömning”. I de flesta fall skulle anstalten kunna komma till rätta med denna brist genom att enbart flytta den aktuella rubriken.

Anstaltens beslut är i vissa fall är något omständligt utformade. Det är vanligt förekommande att anstalten angett att ”Anstalten Asptuna finner att misskötsamheten är att anses som styrkt. Emellertid föranleder misskötsamheten ingen annan åtgärd än att FF påminns om sina skyldigheter att följa rådande regelverk.” I andra fall hade anstalten angett att ”misskötsamheten är inte styrkt och ärendet föranleder inte någon vidare åtgärd”. Som regel är det fullt tillräckligt att anstalten i de tre vanligaste utgångarna anger antingen att

1. FF tilldelas en varning enligt 12 kap. 1 § fängelselagen (2010:610).
2. Misskötsamheten är styrkt. FF påminns om sina skyldigheter att följande gällande regelverk.
3. Misskötsamheten är inte styrkt.

Slutligen konstaterades det att anstalten i samband med relativt många misskötsamhetsärenden hade omhändertagit egendom som de intagna inte får inneha. I flera fall angavs i handlingen angående den misstänkta misskötsamheten att egendomen hade ”beslagtagits”. Kriminalvården har inte möjlighet att beslagta egendom. Däremot finns möjlighet att omhänderta egendom och förvara den för den intagnes räkning (se 5 kap. 2 § samt 8 kap. 8 och 9 §§ fängelselagen). I flera fall hade anstalten angett att den omhändertagna egendomen förvarades i en effektpåse med angivande av påsens identitetsnummer. En sådan ordning är bra, eftersom det klargör för den intagne vart egendomen har tagit vägen. I vissa fall hade anstalten emellertid inte angett annat än att egendomen omhändertagits. Det framhölls värdet av att av att anstaltens personal gör likadant i dessa fall. Slutligen tillfrågades anstaltens ledning hur den hanterar omhändertagen egendom som inte kan knytas till någon intagen.

Anstaltens ledning uppgav att anstalten omhändertar och förvarar sådan egendom med stöd av 5 kap. 4 § fängelselagen. Egendomen förvaras så länge att det hinner gå tre månader från det att de intagna som kan tänkas vilja göra anspråk på egendomen har lämnat anstalten. Det tillhör inte ovanligheterna att intagna hör av sig efter att de har lämnat anstalten och begär att få tillbaka sina tillhörigheter. Det rör sig som regel om mobiltelefoner och anstalten lämnar bara ut egendomen i de fall det är utrett vem den tillhör.

Samtal med personalföreträdare

Anstaltsledningen uppgav att det var ett känt problem med kontaktmännens arbetsituation. För närvarande pågår en process där man ser över bemanningen inom Stockholmsområdet. En fråga som är aktuell är schemalagd arbetstid för de som arbetar som kontaktmän.

Samtal med intagna

Förtroenderådet

Anstaltsledningen förklarade att rutinen med möte en gång per vecka med förtroenderådet fungerar bra. Förtroenderådet går in och medlar i konflikter och löser problem som uppkommer.

Sommarvikarier

Anstaltsledningen bekräftade att det antagligen är korrekt att det kan upplevas som att sommarvikarier t.ex. visiterar oftare och upprättas fler rapporter om misskötsamhet än den ordinarie personalen. Det är ledningens uppfattning att vikarierna sköter sitt arbete enligt de bestämmelser som gäller.

Utslussning

Anstaltsledningen uppgav att de intagna får bra utslussning via anstalten. Vissa intagna uppfattar det som att olika regler gäller för olika intagna. Egentligen handlar det om att man läser och tolkar bestämmelserna olika. Regionkontoret följer besluten om utslussning noga och ändringsfrekvensen är låg. Det är regionkontoret som fattar beslut om utslussning om det är mer än fyra månader till frigivning.

Telefonsamtal

Anstaltsledningen uppgav att det är centralvakten som ringer upp frivården och andra myndigheter till de intagan. Det är dock mindre lämpligt att centralvakten t.ex. ska ringa en intagens arbetsgivare och ett sådant samtal bör därför ske via kontaktmannen i stället. Om kontaktmannen inte har tid innebär det att den intagna får vänta. De intagna har regelmässigt permission tre dygn per månad då det bör finnas möjlighet att ringa samtal som inte hunnits med.

Utvisitation

Anstaltsledningen uppgav att det upprättas ett protokoll i samband med att föremål tas från intagnas bostadsrum. En kopia av protokollet läggs på den intagnes säng för kännedom.

Vid protokollet

Maria Malmgren

Justerat 2014-11-17

Jörgen Buhre

Jag har tagit del av protokollet. Detta föranleder inte någon åtgärd eller något uttalande från min sida.

Elisabet Fura

2014-11-19